

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 2. No. 6. 1937

(Hüzün) ün Mahiyet ve Sebepleri

Ibni Sina

(Hüzün) [1], Nefsani bir elemdir ki sevilen şeyleri bitirmek ve kaybetmekden, aranılan ve istenilen şeyleri bulamamak ve elde edemeden ileri gelir. Hiç bir kimse yoktur ki bu sebeplerden yakayı sıyrabilmiş olsun. Çünkü sevdiği şeylerden bir şeyi bitirmemiş ve zayi etmemiş, veya aradığı ve istediği şeylerin hepsini elde etmiş hiç bir kimse bulunamaz. Zira insanın şu alemdeki sevdiği şeylerin hepsi zevale ve bozulmağa maruzdur. Ve hiç birisi sabit değildir. Dünyaya aid matlubatı da yine böyledir. Onlardan sevdiği şeyler gibi zeval ve fesada maruzdur. Çünkü insanın dünyevi matlubatı her halde fani ve zail olan şeylerdir. Amma sabit ve daim olan (Umuru akliye)ye gelince ; o hiç bir vakit bitirilmez, gayib ve zayi olmaz. Zira (Umuru akliye)yi gashedecek ne bir elem vardır ve ne de ona bir Afet arız olabilir. Lâkin herkesin alakadar olduğu Umuru dünyeviye (Umuru akliye)nin hilafıdır ki onu korumak olmaz. Bozulmasından, zevalinden, değişmesinden emin olunmaz.

İmdi kendisine (hüzün) arız olmamasını isteyen kimse şunu yapmalıdır :

Dünyaya aid sevdiği ve dünyaya aid aradığı ve istediği şeyleri olduğu gibi zevale mahkûm ve bozulmağa müstaid ve merhun olarak tasavvur etmek ve bunların tabî'lerinde olmayan sebat, beka, ve devam gibi vasıfları bunlardan beklememek ve aramak ve belki mahubât ve matlubatının peşinde iken onların tebdilini, intikal ve kuvvetlerini görünce isti'zam etmemek ve çok görmemek.

İşte bu halet kendisinde tahakkuk eden kimse sevdiğini bitirmek ve kaybetmekden mahzun aradığını ve istediğini elde edememekden mağmum olmaz. Belki sevdiği ve istediği şeyleri hacet miktarı alır. Ve onları zayi ettiği ve bulamadığı zaman de müteselli olur.

[1] (Hüzün) kelimesinin mukabili Öz dilimizde (Tasa)dır.

İstedığı ve aradığı şeyleri, istediği zaman, sür'atli ve haris bir isteyiş ve büyük bir temenni ile karşılamaz. Ele geçiremediği ve zayi ettiği zaman ise fikrini meşgul etmez. Bu tarzı hareket büyük Padişahların ahlakındandır ki onlar her bir geleni karşılamazlar, ve her bir göçüp gidene teşyi'etmezler. Bunun zıddı küçük insanların ve furumayelerin ahlakıdır ki her bir geleni istikbâl ve her bir göçüb gidene teşyi'ederler.

Ve yine (Hüzün) den kurtulmayı arzu eden kimseye şunu da tasavvur etmek lâzımdır ki : Bir şey için mahzun olmak lâzım gelince mahzuniyetden kurtulmak imkânı olmaz. Daima mahzun yaşamak lâzım gelir.

Şöyle ki : İnsanın diriliğinde ve yaşadığı günlerinde hiç bir halet yoktur ki onda sevdiği şeylerden bir şey kayıp ve zayi etmemiş olsun. Veya matlubatından bir şeyi fevtetmiş olmasın.

İşte bu kaziye de bize bildirir ki insanın mahzun olmaması ve (Hüzün) eleminden kurtulmak için içinde bulunduğu her bir hale razı olması lâzımdır.

Dilimize çeviren
Murad molla kitab sarayı Şef
İşyarı
Mehmed Hazmi Tura

Şerif oğlu yadigârı ve Gazi Umur bey

Dr. F. Nafiz Uzluk

Arkivın II, III üncü sayılarında çıkan Şerif oğlu Yadigârı ve Gazi Umur Bey hakkındaki yazılarımız Tıp tarihi ile uğraşanlar arasında alâka uyandırdığını görmekte sevincimiz artıyor.

Makalemizin muhteviyatını yeniden tekrarlamaya hacet yoktur, ancak bu vesile ile yürüttüğümüz fikirlerin ne gibi kaynaklara dayandığını anlatmak, sayın iş ve çığır arkadaşlarımızın düşünceleri üstüne bazı şeyler söylemek istiyoruz.

Doktor Rusçuklu Haklı üstadımız, poliklinik mecmuası Mart 1936 nüshasında arkiv III deki sorgularımızı haklı bularak pek güzel mütalealar yazdı, kendilerine teşekkür ederim.

Mecmua idarehanesine mektub yazan bir diğ er tarih âlimimiz, *Veled Çelebi* nin 1924 de bastır dığı Ferhenknamei Sadi tercüme-
sindeki vakıf tarihi 850 ile Aydın oğ zu Gazi Umur Beyin ölüm
yılı 740 arasında yüz yıl fark olduğ undan Ferhenknamenin
Aydın oğ lu Umur Beye değı l, Bursalı Karademirtaş Paş anın oğ -
luna armağan edilmesinin daha muvafık olacağını, *Dastan Süheyl*
ve Nevbaharın Aydın oğ lu Umur beye ithaf edilmediğini biliyormuş .

Karşılığımız :

Prof. Dr. Mordtmann ın 1924 yılında Hanoverdeki ş ark
kitabcısı Orient Buchanlung a bastır dığı dünyadaki biricik *Süheyl*
ve Venbahar nüshasının mukaddemesinde sayfa 10 : In Kopenha-
gen liegt eine türkische Handschrift, 51 Bl. fol., enthaltend
versionem Libri persici *Ferhenkname* quo Sa'di in Bostano suo
componendo usus est, i. e. liber Sapientiae auctore Mas' udo
quodam, in Metrum muteqârib, d. i. in denselben 11 silbigen
Mesneversen, wie das vorhegende Werk. (S. Mehren's Verzeich-
nis, Hafniae 1857, S. 57. Nr. XX.) es ist im jahre 755 Hicrat = 1354
abgefasst.)

Türkçesi :

Almanca ve latince ile mülemma' = karışık ibarede Mordtmann
diyor ki :

«Danimarkanın hükümet merkezi Kopenhagende Türkçe el
yazması 51 büyük varakdan müteşekkil bir nüsha bulunmaktadır.
Bu kitabın adı Ferhenkname'dir. *Sadi* nin farsca *Bostan* kitabın-
dan Türkçeye bahri müterakibde yani 11 heceli olarak *Mesud* [*]
tarafından tercüme edilmişdir. Mesnevi şeklinde yani iki mısrai
birbirine benzeyen kafiylededir. Nasıl ki *Dastan Süheyl* ve
Nevbahar da yine o kafiylededir. *Mehrens* in kitab isimleri kata-
loğ unda sayfa 57, numara 20 dedir. Kataloğ Hafniae de 1857 =
1269 yılında basılmışdır, Ferhenknamenin yazılış tarihi hicri
755 = Milâdi 1354 dır».

Anladığıma göre, Kara Demirtaş Paş anın oğ lu bunun bir
nüshasını ele geçirmiş, vakfeylemiş ; işte *Veled Çelebi* nin bastır-
dığı nüshadaki tarih, Ferhenknamenin yazılış yılını değı l, vakfın
zamanını bildiriyor.

Bize itiraz eden zat, *Mordtmann* ın mukaddimesini okumamış.
Dastan Süheyl ve *Nevbahar* ın tarihinde 750, 750 ile 80

[*] فعولن فعولن فعولن فعولن vezninde olan bahrdir.

diye oldukça tuhaf bir karışıklık vardır. Mesele henüz kat'i olarak kestirilip atılmamıştır. Lâkin ben bunu 750 olarak kabul ediyorum. Çünkü eski eserin tarihi, kitabda gördüğüm yıl değil, belki oradaki dilin, üslûbun, tarzın, hatta fikirlerin, cümlelerin şeklidir. Bu bizi asla şaşırtmaz. İstanbulun fethinden 27 sene önceki edebî vesikalarla, *Süheyl* ve *Nevbahar* ın ifadesinde bir asırlık fark var. Esasen şair, frenklerden bahsediyor ki bu da eserin İzmir havalisinde yazıldığına delâlet eyler. Gazi Umur Beyin terceme ettirdiği *Kelile* ve *Dimne* eserinin Lâleli kütüphanesinde Sultan Mustafa vakfı No. 1897 deki nüshada bulunan ithaf kısmının fotoğrafını yakında arzedeceğiz.

Demek ki terceme edenin adı Kulu Mesuddur. Harekelerden apaçık anlaşılmaktadır. Kul Mesud okuyan, eski harekeli Türkçelerin harekesini kaldırınca şaşırtıcı kalmış da yanılmış.

**

Tıp Dünyası mecmuasının Nisan 1936 nüshasında sayın arkadaşımız Dr. Osman Şevki Uludağ bir yazı neşretmiş, sevinerek okudum.

Sayın arkadaşımız, Şerif oğlu Yedigârının Aydın oğlu Gazi Umur beye niçin aid olmadığını, Bursalı Umur Beye neden nisbet edilmesi lâzım geldiğini yazmıyor da, bizi Bursa kütüphanelerinde tetkike davet ediyor.

Bu kütüphaneleri kendileri her halde görmüşlerdir. Yazılarına müşahedelerini, nadir, nefis, baha biçilmez eserleri koymamışlar. Halbuki işte nûmuneler demeli idiler.

Umur sözünü Omur diye yazmadım, hatta yazmıyacağım da. Çünkü fakir, Anadolunun göbeğinde doğdum. Bizim ilde Umur adında hâlâ insanlar vardır. Bunlara Omur denildiğini ne işittim, ne de işidenden duydum. Umur, muhakkak ki Ömer sözünden çevrilme Türkçedir. Nasıl ki Mehmede Memiş, Memik, Memili, Mümmü derler. Süleymana Süllü, Mustafaya Mıstık, Mıstaa dediğimiz gibi.

Aydın oğlunun ismi de Umur dur. Bursalı Kara Demirtaş Paşanın oğlu Bursaca Omur diye hâlâ ahali ağzında söyleniyorsa, bu bir hususiyet ve şaz olarak kalır. Benim bildiğim Abdülhamid II kurenasından Ağribozlu Ragıb Paşanın Omurca rakıları vardı.

Benim aradığım Aydın oğlu Umur beydi. O sebebden Kara Demirtaş Paşanın oğullarına eski, yeni hiç merak etmedim. Zira o tarihe aiddir. Yalnız şu kadarını yazayım ki kütüphanemde

Almanca «Mitteilungen zur Osmanischen geschichte» unvanlı müsteşriklerin neşreylediği tebligatı tarihiye mecmuasının 1921 / 22 yılı cild 1 sayfa 91 / 92 de şu sözler vardır :

«سلطان مراد دخی پاشای بیس (beş) قیلدی. بری ابراهیم پاشا، بری حاجی عوض پاشا و تیمور طاشک اوغلرندن اوچی دخی پاشا اولدی. بری اومور بک، بری اوروج بک و بری علی پاشا. کر میان سنجاق بکی دخی تیمور طاش بکک اوغلی عثمان چلی ایدی.» demektedir. Yahşi bey ismi görülmüyorsa da ihtimal ki Paşa oğlunun birisinin mahlası idi.

Şerif oğlu yadigârını, Osmanlı Timurtaş paşanın oğlu Umur beye nisbet etmiyorum ki o zatın soyunu sopunu araştırayım.. Şimdi anlatacağım vechile bu yadigâr IX-uncu hieret asrının ortasında değil, ondan yüz yıl önce yazılmışdır.

İlk yazımda Süleymaniye Tıp medresesinin vakfındaki ibareyi ele alarak, Hacı Paşanın meşhur Teshil kitabından önce yadigâr isminin yazılmasını tesadüf eseri değil, vakfiyeyi tanzim edenlerin, tarihi bir hakikatı de tekid etmek istemelerinden ileri geldiğidi bilhassa kaydeylemişdim. İşte şimdi Türkçe *Enmuzecüt Tıb* ın mukaddimesinden şu satırları alıyorum.

Enmuzecüt tıb, Murad IV baş hekimini, musahib ve nedimi tabib Seyid Emir Mehmed Çelebinin eseridir. Bunun bir nüshası Eyubda Mihrişah kütüphanesinde No. 342 dedir.

Emir Çelebi şöyle diyor :

«... اگرچه لسان ترکیده ابن شریف نامنه یادکار و منتخب شفا نامنه اولان نادره روزکارک جمع و تحصیل حاجی پاشا مرحومک طبعه اولان تسهیلی بین الناس مشهور و متداولدر. هر برینک عباراتی لطیف و استعاراتی شریفدر آنجیق....»

Hacı Paşa, Yıldırım zamanında yaşamışdır, o vakitte ölmüşdür. Eğer İbni Şerif, Hacı Paşadan sonra gelmiş olsaydı, mesleğin tarihini iyi bilen *Emir Çelebi*, Hacı Paşayı İbni Şerifden evvel söylerdi. Eskiler «الفضل للمتقدم» sözünü bilirler ve onunla iş yaparlardı.

İşte birisinin hieri X uncu asrın hemen ilk sülünde, diğerinin XI inci hieri asrın ortasında yazılmış olmalarını düşünerek, vakfiyenin altında en maruf imzaların şهادetile isbat ediliyor ki Yadigârı İbni Şerif, Hacı Paşadan öncedir. *Emir Çelebi* ise her münasebetle sözüne inanılır bir hekimdir. O da tekrar ediyor ki Hacı Paşanın eserleri Yadigârdan sonradır. Elimde böyle iki mühim vesika varken, Türkçe tıp kitablarını Bursalı Umur

Beye izafetle 850 tarihine yani IX uncu hicri asrın ortasına kadar geri kalmış farzedemem.

Türk hekimleri ana dillerinde Tıb kitabı yazmağı hicri 750 tarihinde düşünmüşlerdir. Yazdırmak şerefi ise Aydın ilinde, Aydın oğullarının yurdsever, dil sever, din sever, bilgi sever yiğit ve kahraman çocuklarının teşvik ve iltimasile olmuşdur.

Tarihi muahhar bir tek eserin mukaddemesile, iki mühim vesikanın şahadetini reddedemem. İlk sözümde sabit kademim. Yedigâr, Anadolu da yazılmış ilk Türkçe tıbbî telifdir. Yazan Şerif oğlunu, yazdıran Umur Bey Gaziyi saygı ile anarım.

Arkadaşımız *Doktor Osman Şevki Uludağ*, Bursalı Umur Beyin terceme ettirdiği tıbbî, edebî kitabları biliyorsa neşretsinsinler, bizim gibi herkes Bursalı Umur Beyi de tanımak istiyor.

Ankara. Mart, 1937

Orta zamanda Türkçe takrir

Dr. A. Süheyl Ünver [*]

Sayın Başkan, Bayanlar, Baylar :

Orta zamanda Şarkın İlim ve Edebiyat dili Arabca ve Farsca idi. Lâkin Türk Diyarında ve Türklerin buldukları yerlerde ders takriri Türkçe idi. Türkler nerede olurlarsa olsunlar dillerinden asla feragat etmemişlerdir. Bir çok kitabların Arabca yazılmış olması takrir dilinin Arabca olduğuna delil tutulamaz. Nitekim Garbde de kitablar Lâtince yazılır, lâkin takrir o memleketin kendi lisanile yapılırdı.

Türklerin yaşadıkları memleketlerde yetişen Âlimlerin mühim bir kısmı Türkdür. Türk gençlerine ilim öğretene bu alimlerin onlara kendi dillerile hitab etmek mecburiyeti vardı. Talebenin öğrenebildiği Arabcaya rağmen metinlerin Türkçe şerhlerine ihtiyacı aşıkardı. Buna delil de elimize geçen bir takım Arabca eserlere Türkçe şerhler yapılmış olmasıdır. Bunlar bize Türkçenin takrirden kullanılmamış ve işlenmemiş bir lisan olmadığını gösteriyor. Türkçe her ne kadar bütün Şarka şamil bir ilim dili olmamış ise de en mühim mahalli bir ilim dilidir. Orta zamanda

[*] 25 Eylül 1937 de ikinci Türk tarih Kongresine tebliğün hülâsasıdır.